

Piročkinas, Arnoldas

Litevské motivy v Zeyerově tvorbě

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1973, vol. 22, iss. D20, pp. [83]-90

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107866>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ARNOLDAS PIROČKINAS

LITEVSKÉ MOTIVY V ZEYEROVĚ TVORBĚ

Česko-litevské literární styky v 19. století byly těsnější, nežli se to dá předpokládat na základě apriorních domněnek, že v té době oba národy neměly náležité podmínky pro vzájemné kontakty a že litevská literatura, je možno říci, ani neexistovala, chápeme-li literaturu jako nepřetržitý slovesný vývoj.

Nicméně však tyto styky existovaly. Litevský národ měl bohatou lidovou poezii, která vzbudila pozornost mnoha českých jazykovědců a spisovatelů. O činnosti Fr. L. Čelakovského v popularizaci litevských národních písní dala by se napsat celá studie. Nemůžeme zapomenout ani na L. Geitlera, J. Gebauera, V. Vážného, J. Zubatého a jiné.

V české poezii můžeme najít ohlas litevských národních písní u Jana Nerudy. V jeho Písních kosmických je XV. báseň o nevěrném Měsíčku, pěkném mláďenci, který obléhá zemi panenku jako holub holubici. Zde můžeme poznat vzdálený ohlas litevské mytologické písně o slunci a nevěrném měsíci.

Nejvíce litevských prvků však nacházíme v tvorbě Julia Zeyera. Badatel o Zeyerovi Jan Voborník, překvapen hojností litevských prvků, napsal: „Pohled na Zeyerovy spisy r. 1886 až 1887 vypadá, jako by býval spíše na Litvě [...]. Všecek udiven stane čtenář Zeyerův před literaturou r. 1887, plnou překrásných ohlasů litevské poezie. Nejen udiven, ale i rozradostněn jemným citem a hlubokým porozuměním. Jako by se byla před básníkem znenadání otevřela studánka v lese dávno hledaná, čistý, osvěžující zdroj poutníku unavenému.“¹

Opravdu každý Litevec bude tím více překvapen, až najde v Zeyerových Nových básních baladu Juratu. Podle stejného námětu napsal totiž r. 1920 překrásnou baladu i zakladatel litevské nové poezie básník Maironis (1862 až 1932). Litevský čtenář nebude lhostejný k Zeyerově Litevské baladě, k cyklu Na litevské motivy atd. To všecko, bohužel, litevskému čtenáři, ba ani mnohým literárním vědcům ještě skoro není známo. Pravda, v litevské encyklopedii se připomíná, že český básník Julius Zeyer tvořil na motivy litevských národních písní idylické básně (?), mytologické improvizace a napsal velkou epickou báseň Olgerd Gejstor, jejímž hrdinou je Litevec.²

Litevského i českého čtenáře bude jistě zajímat, jak Julius Zeyer přišel k litevské látce, jakými cestami se litevské prvky dostaly do jeho tvorby,

¹ Jan Voborník, *Julius Zeyer*, Praha 1907 (Spisy Julia Zeyera XXXV), str. 171. (Dále v textu: Jan Voborník 1907.)

² *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. I. Vilnius 1966, str. 320. Před válkou o Zeyerovi ještě psal Vojtěch Martínek v článku *Litva v české literatuře* (časopis *Naujoji romuva*, 1935, č. 4, str. 80—82).

co vůbec ho pohnulo k zájmu o litevskou ústní lidovou tvorbu. Už Voborník se kdysi ptal: „Kde se ty ohlasy najednou tu vzaly?“ Bohužel, měl jen tuto odpověď: „Nikde stopy po vysvětlení. Básníkovi to nestálo za zmínku ani přátelům ani přítelkyním.“ Na tuto otázku pak zkusil odpovědět takto: „V letech 1880 až 1890 kupoval Zeyer množství národní poezie rozličné, zvláště slovanské, cítil tedy onen čas jakési příznivé nálady v sobě k studiu toho druhu. Snad při tom vzbuzen v něm i zájem o poezii litevskou“ (Jan Voborník 1907, str. 171). Později svou myšlenku vyjádřil Voborník jednoznačněji, ale nové důkazy o tom nepodal: „V letech 1800—1890 se Zeyer velmi pilně zabýval studiem slovanské poezie. To jej uvedlo k poezii litevské, která se mu dobře zachovaným rázem původního mythického nazírání národního nad jiné líbila tak, že počal v duchu jejím sám básnit.“³

Voborníkovo řešení otázky však není uspokojivé. Dá se předpokládat, že až bude prozkoumána celá literární pozůstalost Julia Zeyera, najdou se i zmínky přátelům a jiné stopy o tomto problému. Teď je třeba hledat v tištěných pramenech více faktů, srovnat je a pak udělat přesnější závěry o litevských prvcích a podnětech, které k nim Zeyera přivedly.

Voborníkovy rozpaky nad záhadou litevských ohlasů v Zeyerově tvorbě vznikly zprv snad proto, že kritik pojednával o básni Olgerd Gejštora odděleně od ostatních Zeyerových děl s litevskou tematikou: v knize „Julius Zeyer“ je tato báseň rozebírána až po posouzení litevských ohlasů. Tím byla porušena logická časová souvislost. A zatím právě báseň Olgerd Gejštora, která byla napsána dříve nežli jiné z cyklu litevských ohlasů, je klíčem k rozluštění záhady.

Jak známo, Bandellem vyprávěný původní příběh o královně Anně a lásce prostého italského rytíře se odehrával v Innsbrucku. Julius Zeyer přenesl děj do Prahy. S přenesením děje do Prahy je spjata také změna hlavního hrdiny. To vystřídání může být dáno i Zeyerovou koncepcí ideje o beznadějně a věrně lásce až do tragického konce. O tom svědčí změněný konec: u Bandella mladý rytíř byl poslán s listy ke Karlu Pátému, který ho zvolil za svého tajemníka, jinými slovy: udělal kariéru. U Zeyera — Olgerd Gejštora nabídku odmítá. Galantní italský rytíř z lepší společnosti se patrně nehodil Zeyerovi pro takovou lásku, potřeboval člověka jiné povahy, člověka, který miluje mlčky, pro lásku umírá, člověka se silným pocitem odpočívající, ještě nedemoralizovaného merkantilní civilizací.

Proč si Zeyer pro takovou postavu vybral Litevce a ne jiného „Seveřana“ (Poláka, Rusa, Fina . . .), nedá se s jistotou říci. Můžeme se domnívat, že výběr mohl ovlivňovat příklad polské romantické literatury, která vytvářela typ hrdinného Litevce. Třeba si jen vzpomenout na Mickiewiczova Konrada Wallenroda a na jiné postavy polských romantiků. Právě před vznikem Olgerda Gejštora vyšly v češtině „litevské“ romány — Margér od W. Syrokomly (L. Kondratowicze), Kunigas od J. I. Kraszewského (tento román vycházel r. 1885 v časopise Zlatá Praha a r. 1886 vyšel knižně). Bylo i více polských literárních děl, ve kterých jsou uplatněny litevské náměty. Tato díla byla Zeyerovi nepochybně také známa. Proto se dá říci, že pojmy

³ Jan Voborník, *Úvod*. — Julius Zeyer, Olgerd Gejštora, 3. vydání, v Praze 1918, str. 11. (Dále v textu: J. Voborník, *Úvod*.)

Litva a Litevec byly v té době v Čechách prostřednictvím polské literatury spojovány s obsahem, který mohl přivést Julia Zeyera k myšlence udělat hrdinou své budoucí básně nikoli jakéhokoli „Seveřana“, ale právě Litevce.

Nedá se vyloučit možnost, že tuto myšlenku mohl vnuknout Zeyerovi nějaký přítel. Ale to není rozhodující. Rozhodující je ten fakt, že hrdinou Olgerda Gejstora se mohl stát Litevec i bez vlivu slovanské národní poezie.

Když se Zeyer rozhodl udělat hrdinou své básně Litevce, ačkoli byl romantikem — člověkem fantazie, nemohl se spokojit s tou látkou, již poskytovala o Litvě a Litevcích polská beletrie a poezie. Kdyby se spolehl na všeobecně známá fakta a na svou fantazii, sotva by „dovedl najít příslušný slovník a celou škálu vizuálních, sluchových i čichových dojmů“, sotva by krajina u něho souzněla s člověkem a mohl by se dívat „na ni podobně jako malíři impresionističtí“.⁴ Proto sám cítil nutnost hledat dodatečné prameny o Litvě, aby měl nějakou představu o zemi svého hrdiny. A tyto prameny našel.

Dodatečnými prameny mohli být jednak živí lidé, kteří znali Litvu, jednak různá literatura, která se týkala Litvy: črty, studie z historie a národopisu, také ústní lidová tvorba, v první řadě národní písně, které byly přístupné v překladech do češtiny, němčiny a polštiny.

Dá se předpokládat, že prvním zdrojem živých dojmů o Litvě byl Zeyerův přítel spisovatel Edvard Jelínek, který právě v letech 1884—1885 v časopisech Zlatá Praha, Lumír a Květy otiskoval svoje Litevské črty (r. 1886 vyšly i knižně). Vyjádřil v nich své dojmy z cesty po Litvě. V těchto črtách podrobně popsal život polsko-litevské šlechty, krajinu takzvané historické Litvy. R. 1895 Edvard Jelínek vydal studii Pohled do Litvy (v letech 1894—1895 ji uveřejňoval časopis Světozor), kde podal souhrn svých vědomostí o Litvě a o Litevcích. Tato studie přirozeně neměla žádný vliv na Zeyerovu litevskou tematiku, ale je spolehlivým svědkem, jak dobře znal litevské poměry Zeyerův přítel Jelínek.

Druhý člověk, který mohl velmi přesně vyprávět Zeyerovi o Litvě, o litevském jazyce a národě, byl polský jazykovědec Jan Karłowicz. Rodem z Litvy, dobře znal litevský jazyk, mytologii, zvyky, národní povahu. Karłowicz později, jsa významným lingvistou, cestoval po Litvě a vydal studii o polštině O języku litewskim (r. 1875). Zeyer se mohl seznámit s Karłowiczem během jeho pobytu v Praze na začátku r. 1886: ve Slovanském sborníku (V, 1886, str. 242) je Karłowiczův článek datovaný „V Praze 1. března 1886“. V Zeyerových a Jelínkových dopisech se později nejednou vyskytuje jméno Karłowiczovo. Například 24. září 1887 psal J. Zeyer E. Jelínkovi: „... řeknete mi, co se stalo s Karłowiczem? Přestěhoval se z Drážďan na Litvu?“ (Literární archiv PNP v Praze, Pozůstalost Edvarda Jelínka). E. Jelínek na tuto otázku 6. října r. 1887 odpověděl, že „Karłowicz mně psal v těchto dnech v tóně velmi přátelském. Je ve Varšavě: Włodzimierka No 16 m. 6.“ Trochu později, 26. ledna r. 1888, Jelínek opět psal Zeyerovi: „Pan Karłowicz klania się i pozdrawienie posyła. Vydal právě sbírku litevských pohádek. Snad Vám je zaslal“ (oba dopisy jsou v Ústředním archívu Československé akademie věd v Praze, sign. II B). Jak je vidět,

⁴ J. Š. Kvapil, *Doslov.* — Julius Zeyer, *Z letopisů lásky*, Praha 1951, str. 437.

i v dopisech se vyskytuje Litva, litevské pohádky, což může být ohlasem minulých rozhovorů na toto téma.

Bohužel, konkrétněji určit, čeho básník využil z těch dvou uvedených pramenů, dnes ještě není možno.

Zato se dají dost přesně zjistit některé tištěné prameny, které posloužily Zeyerovi při psaní Olgerda Gejštora a k jiným „litevským“ básním.

Je třeba zaprvé obrátit pozornost na to, že Zeyer udělal hrdinou básně nikoli Litevce vůbec, ale že přesně lokalizoval místo Olgerdova rodiště: je rodem ze západní Litvy, která byla v polské a ruské literatuře známa pod jménem Žmud' (litevsky *Žemaičiai*, *Žemaitija*). Také Češi používali jméno Žmud'.

To, že Zeyer zdůrazňoval, že Olgerd Gejstor je ze Žmudi, nebylo náhodou. Dr. L. Geitler ve svých črtách Litva i Litvané (Osvěta, IV, 1874, str. 477 až 489, str. 568—581) o Žmudi psal takto: „Nejvíce původního rázu litevského se zachovalo na Žmudi. Žmud' historická je vcelku nynější Kovenská gubernie [. . .]. Tuto bych však Žmud' pojal co západní zaněmenskou část Kovenské gubernie, kdež se mluví nářečím dolnolitevským čili žmud'ským [. . .]. Na Žmudi se zachovalo ve mnohých dědinách skutečné pohanství málem až do sedmnáctého století, mravy a způsobu, pověry národní jsou tam posud nejvíce litevské [. . .]“ (Osvěta, str. 570).

Zeyerovi se hodilo také to, co psal L. Geitler i o žmud'ských křížích: „Obyčejně vyčnívá v jednom rohu této zahrádky dřevěný kříž, vyšší než střecha domu“ (Osvěta, str. 573). Pravda, L. Geitler se zmiňuje, že kříže byly v zahrádkách u rolnického domu. Zeyer píše: „Od domu zahrada se šířila až na kraj lesa. [. . .] tam milo bylo slyšet slavíky ve hlohu hnízdící a milo též, pod velkým černým křížem dřevěným, jenž temně ode pnů se lišil bříz se oddávati zbožným myšlenkám ve sladkém letních noci soumraku.“⁵ Ale ten rozdíl není podstatný: u šlechtických domů samozřejmě zahrada musela se táhnout až na kraj lesa.

Také jiný důležitý detail krajiny — slaměnou střechu — snad nelze počítat ke stylizovaným podrobnostem podle modelu, „jakých viděl na českém venkově hojnost“ (Jan Voborník 1907, str. 176). E. Jelínek v Litevských črtách velmi naléhavě zdůrazňoval, že dvorce litevské šlechty bývají kryty slámou. Například: „Tak uplynulo nám pod slaměnou střechou nezáměrného šlechtice několik hodin. . .“ (Květy, 1885, str. 170; také na str. 168, 170, 172). U E. Jelínka je věta „Na slaměné střeše sídlil čáp“ (str. 170), Zeyer také píše, že Olgerd záviděl na střeše hnízdícím čápům, že na křídlech mohli tak volně plouti blankytem (Julius Zeyer, Olgerd Gejstor, str. 23).

Popis žmud'ské krajiny a tajuplné nálady Zeyer ještě doplnil detaily z litevských národních písní. Například matka vyprávěla malému Olgerdovi „O javorech, již stojí na stráži u strumenů, jak stříbrů blýskavých, v nichž myjou denně slunce dcerušky své zlaté líce a kde provází při svitu luny bohů synové rej s nimi v letních nocích kouzelný“ (J. Zeyer, Olgerd Gejstor, str. 21). Motiv dcer slunce se potom opakuje v Zeyerově básni Litevská píseň.⁶ Také matčino vyprávění o slunci, které „šlo za moře v cizí kraj své

⁵ Julius Zeyer, *Olgerd Gejstor*, Praha 1918, str. 19. (Dále v textu: J. Zeyer, *Olgerd Gejstor*.)

⁶ Julius Zeyer, *Nové básně*, Praha 1941, str. 85. (Dále v textu: *Nové básně*.)

mnohé dary štědrě rozdávat, sirotky ohřívát a pastuchy na samotách a stepích ponurých“, není nic jiného než parafráze litevské národní písně.⁷

Na vytvoření povahových rysů litevských postav v Olgerdovi Gejštorovi (matky a syna) měl nejspíš vliv článek W. Z. Kościalkowské „Šlechta na Litvě. Její rozvoj historický, význam a život“, který byl otištěn ve Slovanském sborníku (III, 1884, str. 12 n.). Redaktorem sborníku byl už zmíněný Zeyerův přítel E. Jelínek, proto je možné, že básník tento článek znal. V tomto článku můžeme najít paralely s Olgerdem Gejštorem. Například autorka charakterizuje litevskou šlechtu takto (nezapomínejme, že Olgerd Gejštor byl také šlechtic!): „Hluboké litevské lesy podivně přihloubily city a myšlenky lidu, v nich přebývajících. Na pohled byli ti lidé nemotorní, skoro ospalí, jaksi sniví, — ale snad nebylo nikde osob vytrvalejších v těžké práci a utrpení, ano i stálejších ve předsevzetích, na něž mlčky zřetel obraceli [. . .]. Pod tou drsnou, hrubou povlakou kryla se jednak taková skoro dětinská srdečnost a tklivost, kterážto vznikla vlivem té přírody [. . .]“ (Slovanský sborník, str. 78). Tato charakteristika se shoduje s vlastnostmi Olgerda Gejštora a jeho matky. Například Olgerd „Dobrý, prostý byl jak dítě“ (J. Zeyer, Olgerd Gejštor, str. 19), „Olgerd mužný byl jako bohatýr a jako dívka něžným, pokorným“ (str. 25). Také matka se ukazuje jako pokorný člověk: když bylo třeba se rozloučit se synem, neprojevila své slzy a jenom uvnitř se utěšovala, že jinak ani být nemůže: „Však jaká pomoc! Syn když vyroste, již matce nepatří, ta ať jde spat pod černou zem . . .“ (J. Zeyer, Olgerd Gejštor, str. 26.) Podruhé, když Olgerd řekl, že půjde do tábora krále Zikmunda, šeptala jenom „Jdi“, požehnala mu a mlčela. Matčin obraz má opravdu mnoho dětinské srdečnosti a je tklivý. Pobyt českého vyhnance na Litvě můžeme také spojit s článkem Kościalkowské. Popisuje se v něm poměr polsko-litevské šlechty k víře, její tolerance k jinověrcům: „Polská šlechta vynikala vždy horlivou věrou a pobožností,“ ale „tento náboženský směr trochu jednostranný byl ve volné a kvetoucí dávné Polsce vyrovnán zákony majícími jakési známky tolerance. Jinověrci všech odstinů nejen se těšili v Polsce pohostinství, leč měli zde i stoupence“ (Slovanský sborník, str. 143). Není divu, že český vyhnanec, ačkoli byl z českých bratrů, přišel „pod pohostinnou střechu slaměnou, kde kmeta přívětivě Nojola co hosta vítala a později jej prosila, by od nich nešel víc“ (J. Zeyer, Olgerd Gejštor, str. 24). Zeyerovi se zdálo, že tak vřelé přijetí českého heretika na katolické Litvě je docela možné. To bylo v souladu i s obrazem Žmudi od Kościalkowské: „Tento lad mravní, ta vnitřní harmonie, tak potřebná k upevnění společenského pořádku, ve spojení s úrodností půdy dodávají gubernii kovanské a Žmudi toho rázu pokojného, blahého, usměvavého, jenž těší srdce, milující tu zemi, a nápadný jest každému, i lhostejnému sem přichozímu“ (Slovanský sborník, str. 238). Že ten obraz Žmudi docela neodpovídá historické skutečnosti, je úplně jasné, ale to nemá význam pro básníka, který hledá pro své ideální postavy nějakou ideální zemi. Básník psal básně, nikoli učebnici dějin. Důležitější je zjištění, že básník se snažil odůvodňovat vlastní obrazy dokumentovanými daty.

Patrně existovaly ještě jiné prameny, odkud básník získával pro Olgerda

⁷ Fr. L. Čelakovský, *Slovanské národní písně*. K vydání připravil Karel Dvořák. V Praze u Ladislava Kuncíře, str. 533. (Dále v textu: Fr. L. Čelakovský.)

Gejštora informace o různých detailech z mytologie. O tom svědčí matčino vyprávění o nějakých „večerních lidech“ (J. Zeyer, Olgerd Gejštora, str. 21) a také báje o žmud'ském bohatýru Garhanovi, který vzmachem šavle rázem tisíc Němců skolil v prach a „vitězství svá, pěvec slavený, pak hlasem opěvoval mohutným jak tura řev...“ (str. 23—24). Avšak jméno Garhan je zcela nelitevské. Zatím ovšem nelze určit, odkud Zeyer čerpal tyto znalosti.

Pramenem povídky o jinochu Dainasovi a pyšné dívce Skaistoji byl litevský spisovatel L. A. Jucevičius (Jucewica, Ludwik z Pokiewia), který tuto legendu zveřejnil v roce 1846 v polsky psané knize Litwa pod względem starożytnych zabytków (srov. L. A. Jucevičius, Raštai, Vilnius 1959, str. 105 n.). Přesto však můžeme mít pochybnosti o tom, zda jde o vyprávění litevského původu.

Zbylé Zeyerovy básně na litevské náměty se dají vysvětlit jako zpracování látky, kterou shromazďoval autor pro Olgerda Gejštora, ale které v něm nevyužil. Jako dobrý sochař po obrovské soše nachází ve zbylém mramoru ještě kusy pro menší díla, tak ani Zeyer nenechal pěkné náměty bez povšimnutí.

Výsledkem studia litevských národních písní byly básně Litevská píseň, Jiná litevská píseň a cyklus Na litevské motivy (Nové básně, str. 85—96), napsané v letech 1887—1889. Tyto básně však nemůžeme dost dobře identifikovat s nějakou písní přeloženou do češtiny. Proto se dá předpokládat, že Zeyer znal také sbírky litevských písní v němčině a polštině.

Byla by chyba domnívat se, že Zeyerovy básně jsou jenom volné vypravování, jenom obyčejná reprodukce litevských písní.

Pro tvůrčí metodu Zeyerovu je typické nikoli prosté vypravování, ale přepracování cizí látky. Tak například Litevská píseň má jenom první sloku společnou s písní, která je ve sbírce Fr. L. Čelakovského pojmenována Studánka (str. 532, č. 69). Srov.:

*Podě klenkou studánečka,
čistá v ní vodička,
zjítra zde umývá lice
sluneční dceruška*

*Stojí lípa, pod ní pramen
jasnou šíří zář,
dcery slunce na úspitě
myjou si tam tvář.*

(Nové básně, str. 85)

Ale dále se Zeyerova báseň od písně zcela liší: básník se vzdává (!) mytologického obrazu, že boží synáčekové přišli vylovit dívčí prstének, a zobrazuje smutnou, osiřelou dívku, která žádá lípu, aby se jí kmen proměnil v otce, aby se větve proměnily v bílé matčiny ruce, a šelest listů — v šepotání nejsladších slov. Navazuje tedy na motiv, který nacházíme v litevské písní Sirotek (Fr. L. Čelakovský, str. 500—501, č. 34), v níž sirotek žádá, aby se doubek proměnil v otce.

Rozbor jiných básní a srovnání s analogickými litevskými motivy, jak se zdá, také může ukázat, že básník, ačkoliv používal litevských mytologických písní, nežíval mytologie příliš. Například v lyrických básních Jaro a Červánky není více mytologie nežli v Nerudově básni o měsíci: Zeyer se vyhnul tomu, co opravdu bylo mytologické, a ponechal jen to, co se dalo chápat jako personifikace. A v lyrických básních Jiná litevská píseň, Nad omšenu třechou a U hluboké řeky není mytologického vůbec nic.

Proto je třeba opatrně zvážit Voborníkův výrok, že básníka hluboce

uchvátila litevská píseň, neboť „v ní nalezl mnoho z oněch živlů, jimiž vlastní jeho obraznost nejráději žila: kosmickou báj, rozkošnou prostoduchost názoru a hluboké vztahy mezi životem lidským a přírodním. Píseň litevská zná ještě boha hromovládce Perkunase, jenž plně spravuje, kde se co na nebi neb na světě nedobře děje: rozbije měsíček, že se toulá, a krutým trestem stihá i bohy a bohyně za neslušné podniky“ (Jan Voborník 1907, str. 172).

Básník tedy, jak je vidět, v lyrických básních neukázal mimořádnou zálibu v litevské mytologii. Jiná otázka je využití litevské mytologie v Zeyerových baladách — Jurata, V staré Litvě a Litevská balada, kde opravdu je Perkūnas a jiné postavy z litevské mytologie. Zde je využití mytologie odůvodněno specifikou žánru.

Litevského čtenáře bude především zajímat ten fakt, že dva významní básníci — Čech a Litevec — napsali balady na týž námět — o lásce mořské bohyně Jūraté a rybáře Kastytise.

Je třeba poukázat na to, že v litevské literatuře je málo balad: tento útvar nebyl v oblibě u básníků ani u čtenářů. Litevská literatura se tím odlišuje od české literatury, kde naopak v 19. století byla balada jedním z vedoucích útvarů poezie.

Maironisova balada Jūraté a Kastytis je velmi oblíbená a je na Litvě vysoko hodnocena: kdyby se účastnila literární soutěže, dostala by první místo mezi litevskými baladami a snad i v celé poezii. Je možno říci, že téměř každý Litevec ji dobře zná, a je mnoho těch, kdož ji umějí zpaměti. Proto je pochopitelné, že zpráva o tom, že se našla „soupeřka“ miláčkovi litevského národa, bude mít velký ohlas. Ale tento zájem samozřejmě nemá literární povahu.

Avšak případ, kdy dva autoři samostatně využili téže látky, může a musí být zajímavý i pro literárního vědce: ve srovnání dvou spisovatelů se výrazněji projevuje jejich individualita, literární tradice atd.

Zeyer i Maironis nejspíš našli tento námět u litevského spisovatele L. Jucevičiuse, který v polsky napsané knize Žmuďské vzpomínky první podal povídku Královna Baltského moře jako národní legendu.⁸ Později tuto legendu vydal znovu jednak sám L. Jucevičius,⁹ jednak jiní spisovatelé.¹⁰ V knihovně Národního muzea v Praze jsou tři exempláře první a dva druhé knihy od Jucevičiuse; to ukazuje, že Zeyerovi tyto knihy mohly být lehce přístupné.

Při srovnání obou balad je už na první pohled vidět, že se odlišují rozsa- hem: Zeyerova balada má 320 veršů a Maironisova — 84. Odlišují se také prozodicky: u Maironise se střídá šestiveršová jambická strofa (a b a b c c) se strofou z šesti trochejských veršů (a a b c c b). Zeyerova balada je napsána jambicky (a b a b), na strofy se nerozděluje.

Rozdílý jsou nejen formální. Například Zeyer končí baladu tím, že Perkūnas zabije bohyni Jūraté a rybář je přikován ke skále: takový konec má

⁸ Ludwik Adam Jucewicz, *Wspomnienia Żmudzi*. Wilno 1842, str. 103—109.

⁹ Ludwik z Pokiewia. Litwa [...], 1846. — L. A. Jucevičius, Raštai, Vilnius 1959, str. 80—81.

¹⁰ Lucian Siemieński, *Podania i legendy polskie, ruskie, litewskie*. Poznań 1845, str. 23—26.

i povídka Jucevičiusova. Maironis však závěr změnil: Perkūnas jenom zničil Juratin jantarový palác a rozkázal vlně, aby rybáře k smrti ulíbala. Tady u Maironise bohyně Jūratė nezahynula (bozi neumírají): právě ona v hloubce moře pláče a nařiká, že zahynul Kastytis.

Podrobnější srovnání obou balad ovšem není účelem tohoto článku, ačkoli by to bylo srovnání velmi zajímavé.

Zeyerova balada V staré Litvě, která strukturou (dramatické podání, otázky a odpovědi) a náladou připomíná Goethovu baladu Erlikönig, ukazuje na to, že básník opravdu poměrně dobře znal litevskou mytologii. Svě znalosti o litevských bohyních Laima a Lauma mohl získávat v hrubých rysech ze zmíněných už knih L. Jucevičiuse a z Geitlerovy stati Litva i Litvanė, kde se obě bohyně rozlišují. Ale otázkou zůstává, jaké prameny měl spisovatel, že mohl tak podrobně popsat „laumy“ — mytologické zlomyslné ženy. Také je otázka, odkud znal „matku lesů“ a „matku mrtvých“ z této balady. Odpověď bude možno dát až po prozkoumání literatury o litevské mytologii. Pramenem by mohl být i J. Karłowicz.

„Litevské“ období v tvorbě Julia Zeyera bylo poměrně krátké — trvá jen v letech 1886—1889. Ale básně na litevská témata v básnickově literární pozůstalosti zaujímají svérázné místo. Uvedený přehled litevských ohlasů a pramenů se dotýká jenom několika otázek. Kdo se bude hlouběji zabývat dílem básnickovým, najde ještě více aspektů a faktů, které pomohou zpřesnit nejen naše názory, ale vůbec představy o rázu Zeyerovy tvorby.

Litevskému národu bude Julius Zeyer vždy drahý proto, že v jeho tvorbě a v jeho zemi hledal, podobně jako později ruský básník K. Balmont a francouzský básník O. Milozs, zdroj velké poezie.

THÈMES LITUANIENS DANS L'ŒUVRE DE ZEYER

Le poète tchèque Julius Zeyer ne s'occupa des sujets et des thèmes lituaniens que pendant une courte période, de 1886 à 1889. Il commença à s'intéresser à la Lituanie parce qu'il avait choisi un Lituaniens comme héros de son ouvrage *Olgerd Gejštór*, ceci probablement sous l'influence de la littérature polonaise de l'époque romantique.

E Jelinek, ami de Zeyer et auteur des *Esquisses lituaniennes* publiées en 1885 dans une revue et un an plus tard en volume, pourrait bien être une des sources de ses renseignements sur ce pays. Il est possible que le linguiste polonais Jan Karłowicz ait joué le même rôle.

Parmi les sources imprimées dont Zeyer s'inspirait en écrivant *Olgerd Gejštór*, il faut citer les articles „La Lituanie et les Lituaniens“ de L. Geitler (Osvěta 1874) et „L'Aristocratie lituanienne“ de W. Z. Kościolkowska (Slovanský přehled 1884).

Pour les descriptions de la région lituanienne, Zeyer utilisait aussi des détails qu'il trouvait dans les chansons populaires de Lituanie.

Si d'autres sources existaient encore, il n'a pas encore été possible de les repérer. En revanche, il semble que le sujet du conte sur Dainas et la jeune fille orgueilleuse Skaistoji ait été repris dans une source non-lituanienne.

Dans les autres poèmes à sujets lituaniens de Zeyer, le poète a utilisé probablement les thèmes acquis à l'époque où il travaillait sur *Olgerd Gejštór*. La ballade „Jurata“ témoigne peut-être de ce Zeyer connaissait les livres de l'écrivain lituanien Ludwik Adam Jucewicz qui est l'auteur de la première adaptation de l'amour de la déesse Jurata et du pêcheur Kastytis sous la forme d'une légende nationale.